

The Scenarios Facing the Islamic Republic of Iran in JCPOA (The Era of Donald Trump and Joe Biden)

Akram Salehi

PhD in International Relations, Department of International Relations, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. akramsalehi61@gmail.com

Mohammadreza Dehshiri

Corresponding Author, Associate Professor, Faculty of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran. mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

Rahmat Hajimineh

Assistant Professor of International Relations, Department of Communication and Social Sciences, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

r.hajimineh@gmail.com

Abstract

Following the conclusion of the so-called Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) between Iran and the P5 + 1 countries and Trump's decision to unilaterally withdraw the United States in 2018, Hundreds of sanctions which were targeting economic, political, and military sectors was applied on Iran by the Donald Trump. Now in the United States, we are facing the new administration that the new president, Joe Biden, is seeking to return to JCPOA, if Iran returns to its obligations under it. What can be the reaction of the Islamic Republic of Iran in the meantime? Therefore, this paper aims to answer the question that, among the various scenarios including: US Withdrawal from JCPOA and Iran's gradual withdrawal; negotiating with the United States for JCPOA Plus; returning of US to JCPOA and cancellation of US Secondary Sanctions and the Security Council sanctions; leaving JCPOA and NPT and Activation of snapback mechanism and reference of Iran's nuclear case to the UN Security Council, which one is desirable Scenario for the Islamic Republic of Iran?. The research findings indicate that returning of US to JCPOA and cancellation of US Secondary Sanctions and the Security Council sanctions is a desirable Scenario for the Islamic Republic of Iran. The research method is futures studies based on the scenario writing method which, while examining the forerunners and uncertainties, analyzes the views of experts about the upcoming scenarios.

Keywords: *P5+1, Nuclear Agreement, Scenario, Future Studies, US, Islamic Republic of Iran*

سناریوهای پیش‌روی جمهوری اسلامی ایران در قبال برجام (دوران ترامپ و بایدن)

اکرم صالحی

دکترای روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
akramsalehi61@gmail.com

محمد رضا دهشیری

نویسنده مسئول، دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران
mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

رحمت حاجی مینه

استادیار روابط بین‌الملل، گروه ارتباطات و علوم اجتماعی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
r.hajimineh@gmail.com

چکیده

در پی انعقاد توافقنامه موسوم به برجام میان ایران و کشورهای ۵+۱ و تصمیم به کناره‌گیری یک‌جانبه‌ی ایالات‌متحده از آن در سال ۲۰۱۸، صدها تحریم که بخش‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و نظامی را هدف قرار داده بود، توسط دولت دونالد ترامپ بر ایران اعمال شد. اینک با روی کار آمدن جو بایدن، واشنگتن مدعی است که تمایل دارد به برجام بازگردد به شرط اینکه ایران نیز به تعهداتش در چارچوب برجام بازگردد، اما در این میان واکنش جمهوری اسلامی ایران چه می‌تواند باشد؟ هدف پژوهش حاضر پاسخ به این پرسش است که از میان سناریوهای محتمل کدام‌یک برای جمهوری اسلامی ایران، سناریوی مطلوب است؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم‌های ثانویه ایالات متحده و تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل، سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران است. این پژوهش بر اساس روش سناریونویسی و مصاحبه با نخبگان علمی و اجرایی مورد آزمون قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: (۵+۱، توافق هسته‌ای، سناریونویسی، آینده پژوهی، آمریکا، جمهوری اسلامی ایران، برجام، تحریم، شورای امنیت، مکانیسم ماشه)

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۹/۰۴ تاریخ بازبینی: ۹۹/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۲۴

فصلنامه راهبرد، دوره ۲۹، شماره ۹۷، زمستان ۱۳۹۹، صص ۱۳۱-۱۶۳

مقدمه

برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) با توافق نهایی وزرای امور خارجه ۵+۱ و وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ (۱۴ جولای ۲۰۱۵) به امضا رسید. به منظور تحکیم پایه‌های عملی و ضمانت اجرایی این توافق، شورای امنیت سازمان ملل متحد، قطعنامه ۲۲۳۱ را در تاریخ ۲۹ تیرماه ۱۳۹۴ (۲۰ جولای ۲۰۱۵) به تصویب رساند و از کشورهای امضاکننده برجام خواست تا در اجرای تعهدات خود کوشا باشند و همچنین کلیه قطعنامه‌های قبلی تحریم علیه ایران لغو شد.

با این حال، مسیر همکاری کشورهای امضاکننده برجام از همان آغاز، مسیری سهل و هموار نبود. بدعهدی مبتنی بر عدم حسن‌نیت از سوی طرف‌های غربی و به ویژه آمریکا در ماه‌های پس از اجرایی شدن برجام، به دفعات مورداعتراض مقامات ایرانی قرار گرفت. در واکنش به اعتراضات جمهوری اسلامی ایران نسبت به این شیوه نادرست و اقدامات غیرسازنده‌ی آمریکایی‌ها و پیگیری روش‌های پیش‌بینی‌شده در برجام برای رفع اختلافات ناشی از اجرای برجام، کاخ سفید در ابتدا به طور مکرر بر پایبندی این کشور به برجام و ضرورت پاسداشت این تعهد بین‌المللی تاکید می‌کرد. اما جابه‌جایی باراک اوباما با دونالد ترامپ، موضوع را وارد مرحله جدیدی کرد. با تغییر تیم کاخ سفید، ترامپ، در ادامه‌ی انتقادات دوران مبارزات انتخاباتی خود، تلاش زیادی کرد تا اعتبار بین‌المللی برجام را زیر سؤال ببرد. او با اعمال محدودیت‌ها و تحریم‌های متناقض با برجام، تلاش کرد تا روح برجام را از درون تهی کرده و کوشید تا جایگاه یک توافق بین‌المللی

چندجانبه‌ای را که با قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت نیز ضمانت اجرای بین‌المللی یافته است، تا مرحله یک تعهد دوجانبه بین ایران و آمریکا، کاهش داده و در نهایت فسخ یک‌طرفه این تعهد دوجانبه را اعلام کند.

هرچند، دیگر دولت‌های امضاکننده توافقنامه و اتحادیه اروپا اعلام کردند که در توافقنامه وین باقی می‌مانند اما ترامپ با خروج یک‌جانبه از توافقی که نشان تأیید جامعه بین‌المللی را به‌صورت یک قطعنامه سازمان ملل متحد بر خود دارد، عملاً توافق مذکور را ناکارآمد کرد و زمینه‌ی شکست آن را فراهم کرد. ترامپ با زیاده‌خواهی به دنبال توافقی جدید با ایران بود که علاوه بر برنامه‌ی هسته‌ای، برنامه‌ی موشکی و سیاست‌ها و الگوهای رفتاری منطقه‌ای ایران در غرب آسیا را نیز دربرگیرد. کارزار فشار حداکثری دقیقاً برای همین در دستور کار آمریکا قرار گرفت؛ اما تغییر و تحول جدید در کاخ سفید، سرآغاز شکل‌گیری معمای بزرگ و بسیار پیچیده‌ای حول محور توافق هسته‌ای ایران شده است. فلذا این پرسش مطرح می‌شود که از میان سناریوهای خروج آمریکا از برجام و خروج تدریجی ایران از برجام؛ مذاکره با ایران برای برجام پلاس؛ بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم‌های ثانویه ایالات متحده آمریکا و تحریم‌های شورای امنیت؛ خروج ایران از برجام و ان‌پی‌تی، فعال‌شدن مکانیسم ماشه و ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت سازمان ملل؛ کدام یک برای جمهوری اسلامی ایران، سناریوی مطلوب است؟ کادر سیاسی جدید آمریکا به رهبری جو بایدن چه راهبردی برای آینده‌ی توافق هسته‌ای دارد؟ چه سیاست‌هایی در این راستا باید اتخاذ شود؟ چه موضوعاتی برای سناریونویسی در چارچوب آینده‌پژوهی وجود دارد؟ تحولات برجام چه بوده و چه پیامدهایی را در برداشته است؟ و در نهایت واکنش کشورهای ۱+۵ به سناریوهای پیش‌روی برجام چه بوده است؟

در حقیقت نویسنده در این نوشتار با تکیه بر روش آینده‌پژوهی^۱ و استفاده ویژه از سناریونویسی^۲، بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم‌های ثانویه ایالات

1. Futures Study

2. Scenarios

متحده و تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل را سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران شناسایی کرده است، هر چند این سناریو به اعتقاد برخی متخصصان تاحدی آرمانگرایانه است. از این رو می‌توان در کنار آن سناریوی تعهد در قبال تعهد را که واقع‌گرایانه‌تر است، مطرح کرد. بدین منظور هر طرف زمان‌بندی اقدامات بازگشت به برجام از سوی خود را تعهد بدهد. به طوری که در یک مدت معین، آثار اقدامات تحریم‌های غیرقانونی آمریکا رفع و میزان خسارات مشخص و نحوه تأمین و تأدیه آن معلوم شود و ایران نیز به اجرای تعهدات برجامی خویش بازگردد. در این مقاله هدف ما صرفاً شناخت آینده‌های ممکن و محتمل نیست بلکه قصد داریم در کنار شناخت آینده‌ها به این موضوع و مسئله هم بپردازیم که حداکثر منافع ملی کشور ایران در کدام یکی از این آینده‌ها مستتر بوده و برای رسیدن به این آینده چه اقداماتی توسط چه سازمان‌هایی در چه افق زمانی باید انجام گیرد؟ از این رو دلیل انتخاب روش سناریونویسی در بین تمام روش‌های متعدد حوزه روابط بین‌الملل این است که از یک سو این امکان را در اختیار محقق قرار می‌دهد که در طول زمان بتواند تغییرات لازم را پیش‌بینی کند و از سوی دیگر بفهمد نتایج و پیامدهای احتمالی تصمیمی که اتخاذ کرده چه خواهد بود.

در این میان با توجه به اینکه موضوع مورد مطالعه مبحث جدیدی در سطح روابط بین‌الملل بوده و با توجه به بازه زمانی کوتاه این رخداد، به طور اختصاصی تاکنون منبع مستقلی در این زمینه نگارش نشده است. با وجود این برخی از آثاری را که در ارتباط با موضوع به رشته تحریر درآمده‌اند، می‌توان چنین برشمرد:

- پربن و دوگل (۲۰۱۸)، در گزارش «خروج ایالات متحده از توافقنامه‌ی وین پیرامون برنامه‌ی هسته‌ای ایران یک وضعیت حقوقی متناقض»، که توسط جمعی از حقوق‌دانان فرانسوی تدوین شده است، چارچوب حقوقی را که توافقنامه‌ی وین در آن منعقد شده، یادآوری می‌کند و مجموعه‌ای از راهکارهای حقوقی ممکن را در واکنش به کناره‌گیری از این توافقنامه و مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکایی پیشنهاد می‌دهد. بنابراین با توجه به اینکه خروج ایالات متحده اقدامی است یک‌جانبه، آن هم در توافقنامه‌ای که چندجانبه محسوب می‌شود، انجمن حقوق‌دانان در پی آن است تا

بداند آیا در واکاوی به عمل آمده در این قضیه تنها باید به چشم یک تهدید به آن بنگرد؟
(پربن و دوگل, ۲۰۱۸)

- صالحی، دهشیری و حاجی‌مینہ (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «ماهیت حقوقی-سیاسی خروج آمریکا از برجام»، به تحلیل تبعات سیاسی-حقوقی خروج آمریکا از برجام هرچند با توجه به ماهیت حقوقی آن تحت عنوان موافقت‌نامه چندجانبه، پیامد حقوقی الزام‌آوری ندارد ولی به لحاظ سیاسی اعتبار و جایگاه آمریکا را در نظام بین‌الملل کاهش می‌دهد.

اگرچه هر یک از آثار فوق به چگونگی شکل‌گیری و پیامدهای برجام پرداخته‌اند، اما همچنان که مشاهده می‌شود هنوز هیچ اثر مستقلی وجود ندارد که به بررسی سناریوهای فراروی ایران در قبال خروج یک‌جانبه ایالات متحده از توافق‌نامه وین بپردازد.

۱. آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی رشته‌ای است مستقل که به شکلی روشمند به مطالعه آینده می‌پردازد و در هر فرهنگی نسخه خاص خود را می‌طلبد به طوری که برای اثربخشی آینده‌پژوهی در هر جامعه‌ای باید آن را بومی کرد. (Inayatullah, 2007) این رشته، تصاویری از آینده در اختیار ما قرار می‌دهد تا در زمان حال، بر اساس این تصاویر بتوانیم به شکل کارآمدی تصمیم‌گیری کنیم. این تصاویر در چهار مقوله، برای دگرگونی از حال به آینده طبقه‌بندی می‌شوند: آینده ممکن^۱: به هر آینده فرضی که در مخیله انسان بگنجد و عقل انسان امکان وقوع آن را تصدیق کند (خاشعی, ۱۳۹۱)، آینده محتمل^۲: آینده‌ای که در افق زمانی مورد نظر احتمال وقوع دارد، آینده باورپذیر^۳: آینده‌هایی که بر اساس مرزهای دانش فعلی بشر تحقق آن‌ها باورپذیر

-
1. Possible future
  2. Probable future
  3. Plausible future

است و در نهایت آینده مطلوب یا مرجح^۱: آینده‌ای که به واقعیت پیوستن آن را آرزو می‌کنیم. (Voros J. , 2003) در حقیقت هدف آینده‌پژوهی محتمل ساختن این دسته از آینده است. بدین منظور آنچه می‌خواهیم در آینده ایجاد کنیم، باید تصویری روشن و شفاف در ذهن بر مبنای ارزش‌هایی به وجود آورد که می‌خواهیم بر جوامع آینده حاکم باشند. (حمیدی‌زاده, ۱۳۹۰) به‌طور کلی رابطه بین آینده‌های ممکن، باورپذیر و محتمل عموم و خصوص مطلق فرض می‌شود. بدین معنا که، آینده‌های محتمل بخشی از آینده‌های باورپذیر و آینده‌های باورپذیر و آینده‌های محتمل بخشی از آینده‌های ممکن است. این رابطه در شکل زیر نشان داده شده است: (Voros J. , 2003)

روشی که در این پژوهش از آن استفاده شده است، روش سناریونگاری از منظر پیتر شوارتز است. بر اساس رویکرد شوارتز سناریوها آمیزه‌ای از پیش‌بینی‌های تخیلی و در عین حال واقع‌گرایانه از رخداد‌های احتمالی آینده هستند که یک مجموعه احتمالات با آن‌ها مواجه خواهد شد. (شوارتز پ. , ۱۳۹۱) هدف از به‌کارگیری سناریوها، ایجاد فضایی از ممکنات است که در آن کارایی سیاست‌های اتخاذشده در برابر چالش‌های موجود آینده در بوته آزمایش قرار می‌گیرند. سناریوها همچنین کمک می‌کنند چالش‌ها و فرصت‌های بالقوه ولی غیرمنتظره نیز شناسایی شوند. (Schoemaker , 1995) در حقیقت تدوین مجموعه‌ای از چندین سناریوی متمایز و مقیدکردن عدم قطعیت لایتناهی به یک حدودمرز، برنامه‌ریزی سیستماتیک برای انجام اقدام‌های لازم را ممکن می‌کند (Rikkonen P. , 2005)

بدین منظور سناریوها با کشف نظام‌مند چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رو، در خدمت تدوین استراتژی‌ها قرار می‌گیرند. (هراتی, ۱۳۹۱) از سوی دیگر در این پژوهش تلاش می‌شود به برخی از مهم‌ترین قابلیت‌های این روش برای پاسخگویی به دغدغه‌ها و نیازهای پژوهشگران و محققان فعال در حوزه روابط بین‌الملل اشاره شود. از آنجا که تفکرات درباره آینده به‌تنهایی کارگشا نیستند، وارد شدن به این مبحث می‌تواند تأثیرگذار باشد. (Neuman & Overland, 2004) پیتر شوارتز گام‌های هشت‌گانه پیاده‌سازی روش سناریو را به شرح ذیل توصیف می‌کند: (Schwartz & Ogilvy, 1998)

اولین قدم، شناسایی موضوع یا تصمیم اصلی است. گام دوم، شناسایی عوامل و عناصر کلیدی در محیط منطقه‌ای، که این عوامل بر موفقیت یا ناکامی تصمیم اصلی، تأثیرگذار هستند. قدم سوم، شناسایی نیروهای کلیدی محیطی و پیشران‌های تغییرات که بر عوامل کلیدی شناخته‌شده در گام قبل تأثیرگذار هستند. این نیروها در واقع به عوامل کلیدی، شکل بخشیده و وضعیت آنها را مشخص می‌کنند. قدم بعدی شامل طبقه‌بندی عوامل کلیدی و روندهای پیشران بر اساس دو معیار است؛ اول، درجه اهمیت و دوم، درجه عدم قطعیت احاطه‌کننده آن عوامل و روندهاست. (Serrat, 2008)

گام پنجم، منطق‌دهی به سناریوهاست که هدف نهایی آن رسیدن بر سناریوهایی است که تفاوت‌های موجود بین آنها، برای تصمیم‌سازان، آینده‌های مختلف و سناریوهای متفاوت را رقم می‌زنند. پربار کردن اسکلت سناریوها و تمرین آینده روی آنها، ششمین و هفتمین گام هستند و در نهایت تحلیل و شناسایی چند شاخص راهنما به منظور نظارت مدام بر تحولات، آخرین گام پیاده‌سازی روش سناریو از منظر شوارتز است. (Mietzner & Reger, 2005)

بنابراین با توجه به اینکه هدف اصلی این پژوهش تدوین سناریوهای آینده پیش‌روی جمهوری اسلامی ایران با توجه به خروج آمریکا از برجام است، برای نگارش سناریو لازم است تا موارد فوق به ترتیب پی گرفته شوند تا به سناریو ختم شود.

۲. توافق هسته‌ای ایران و قدرت‌های بزرگ: ادوار و تحولات

اشراف بر تاریخچه برنامه اتمی ایران و نقش غرب در پایه‌گذاری آن، برای ارائه هر تحلیلی از اختلاف‌نظرهای سیاسی و فنی در رابطه با پرونده هسته‌ای ایران حائز اهمیت است. مباحث هسته‌ای را می‌توان از جمله حوزه‌هایی تلقی کرد که آمریکا از زمان طرح برنامه هسته‌ای ایران به عنوان یک اهرم فشار علیه جمهوری اسلامی ایران به‌کار گرفته است. (سیمبر، پیرمحمدی، و نجفی، ۱۳۹۸) بدیهی است طرح اتهام‌های آمریکا مبنی بر دوگانگی معیارهای رفتار هسته‌ای ایران در سال‌های اخیر و اعمال تبعیض نسبت به این کشور، ریشه در حمایتی دارد که غرب از نظام سلطنتی پیشین ایران به عمل آورد، اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی از آن دست کشیده است. (موسویان س.، ۱۳۹۴) این مسئله در روند تقویت انگیزه جمهوری

اسلامی ایران برای نیل به خودکفایی هسته‌ای موثر بود. در حقیقت سال ۱۳۳۵، مبداء گرایش ایران به انرژی هسته‌ای بود. در آن سال مذاکرات دولت وقت ایران با کاخ سفید به حصول پیش‌نویس توافقنامه‌ای برای بهره‌برداری غیرنظامی از انرژی هسته‌ای انجامید. (هاشمی، ۱۳۹۶) هدف نظام پهلوی از آغاز برنامه هسته‌ای ایران، هم تأمین یک منبع بالقوه برای انرژی و هم ایجاد پیشرفت در ظرفیت‌های علمی این کشور بود. (نفیو، ۱۳۹۷)

در راستای شعار «اتم برای صلح» آیزنهاور پس از جنگ جهانی دوم (Jahanpour, 2007) و به عنوان بخشی از برنامه‌ی هسته‌ای خود شروع به همکاری هسته‌ای با برخی کشورهای وابسته مانند ایران کرد. (بیوک، فرجی راد، & عزتی، ۱۳۹۷) با شروع فعالیت‌های هسته‌ای ایران، محمدرضاشاه برنامه‌های بلندپروازانه‌ای برای توسعه و گسترش برنامه هسته‌ای ایران در نظر گرفت. (Kibaroglu, 2007) ایران نیز در این زمان شروع به ساخت رآکتور هسته‌ای قدرت آب‌سبک در نزدیکی شهر بوشهر کرد. (Kerr P. , 2017) همکاری‌های هسته‌ای حکومت پهلوی با آمریکا و اروپایی‌ها ادامه داشت تا اینکه با پیروزی انقلاب ۱۹۷۹ در ایران و فسخ یک‌طرفه قراردادهای تأسیس نیروگاه‌های اتمی از سوی شرکای غربی، ایران به کوشش‌های علمی بسیاری برای دستیابی به انرژی هسته‌ای غیرنظامی دست زد. (Shanoon N. , 2005) در این راستا کشورهای غربی و آمریکا نیز از انتقال هرگونه تجهیزات و فناوری هسته‌ای به جمهوری اسلامی ایران خودداری و نسبت به اجرای قراردادهای منعقد شده قانونی و تحت نظارت آژانس بوده، استنکاف کردند. (غریب آبادی، ۱۳۸۷) به طوری که پس از پایان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، جمهوری اسلامی ایران خواستار تکمیل نیروگاه بوشهر توسط شرکت پیمانکار آلمانی شد، که این درخواست با مخالفت آلمان روبرو شد و به نتیجه نرسید. (Hunter, 2010)

در پی تلاش‌های مداوم برای حل موضوع هسته‌ای ایران و ناکامی در نتایج سعدآباد و موکول شدن موضوع به توافقنامه بروکسل که طی آن از ایران خواسته شد، ساخت و مونتاژ قطعات سانتریفیوژ را به تعلیق درآورد، طرفین باردیگر برای

حل و فصل موضوع‌های باقی‌مانده در قالب توافق پاریس گرد هم آمدند. اما این اقدام هم راه به جایی نبرد. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹) با انتخاب محمود احمدی‌نژاد به ریاست جمهوری به علت شرایط متشنج حاکم بر پرونده هسته‌ای ایران، موضوع هسته‌ای خط قرمز دولت و شورای عالی امنیت ملی قلمداد شد. (غریب آبادی، ۱۳۸۸) بر همین اساس بود که با ارجاع موضوع هسته‌ای ایران از آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به شورای امنیت سازمان ملل، مقدمات ورود ایران به چارچوب مقررات فصل هفتم منشور سازمان ملل فراهم شد. (شیرازی، ۱۳۹۴) بدین منظور شورای امنیت سازمان ملل متحد با عنوان بخشی از تلاش‌های بین‌المللی برای متوقف کردن برنامه هسته‌ای ایران، شش قطعنامه علیه ایران صادر کرد. (داوودی، ۱۳۹۶)

توافقنامه‌ی وین سال ۲۰۱۵ میلادی، امیدی واقعی در دل‌ها زنده کرد و موجب ازسریگیری تبادل‌های اقتصادی میان ایران و دیگر کشورهای دنیا شد. ایران امیدوار بود که این توافقنامه منجر به بازیابی اقتصادی سریع شود؛ چیزی که این کشور در شرایط بحرانی نیاز اضطراری به آن داشت. (خادمی & غلامرضا، ۲۰۱۸) اما برآورده‌نشدن انتظارات ایران از یک سو و از سوی دیگر انتخاب دونالد ترامپ در نوامبر ۲۰۱۶ وضع را بدتر کرد. (ایستاده بر غبار: گزارش سومین سال اجرای برجام، ۲۰۱۸) وی اعتبار بین‌المللی برجام را زیرسؤال برد و با اعمال محدودیت‌ها و تحریم‌های متناقض با برجام، تلاش کرد تا روح برجام را از درون تهی کند و آن را تا مرحله یک تعهد دوجانبه بین ایران و آمریکا، کاهش دهد. (صالحی، دهشیری و حاجی مینه، ۱۳۹۸) نهایتاً در ۸ می ۲۰۱۸، ترامپ فسخ یک‌طرفه این تعهد دوجانبه را اعلام کرد و شمارش معکوس بازگشت تحریم‌های ایالات متحده را کلید زد. در واقع در طول چهار دهه‌ی گذشته، آمریکایی‌ها، شدیدترین تحریم‌های غیرانسانی را در قالب فشار حداکثری برای شروع دور جدید مذاکرات در قالب دیپلماسی اجبار در دستور کار قرار دادند. اقدامات خصمانه‌ی آنها در منطقه‌ی غرب آسیا نیز بارها دو کشور را تا آستانه‌ی تقابل مستقیم نظامی کشاند (فرهادی، ۱۳۹۹) به طوری که آمریکایی‌ها به اقداماتی تحریک‌آمیز مانند اعزام یک ناوگروه، چند

بمب‌افکن بی-۵۲ و چند جنگنده اف-۲۲ به منطقه، توقیف نفت‌کش ایرانی در عربستان، تحریم وزیر خارجه ایران و پنج فرمانده دریایی سپاه، قرار دادن نام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در فهرست سازمان‌های تروریستی و ترور سردار قاسم سلیمانی، فرمانده نیروی قدس سپاه پاسداران، روی آورده است. این درحالی است که امارات متحده عربی، عربستان، بحرین و اسرائیل از سیاست‌های آمریکا علیه ایران حمایت کردند. (Euronews, 2018) لازم به ذکر است که تصمیم ترامپ در مورد به رسمیت شناختن بیت‌المقدس به عنوان پایتخت اسرائیل و جولان سوریه به عنوان بخشی از خاک اسرائیل، تنش‌های خاورمیانه را در حد بی‌سابقه‌ای تشدید کرد. (Paul Craig, 2018)

فلذا بعد از به چالش کشیدن برجام از سوی دونالد ترامپ، فدریکا موگرینی^۱، مسئول وقت سیاست خارجی اتحادیه اروپا که خود در کانون مذاکرات هسته‌ای قرار داشت، به دفاع از این توافق برخاست. (حاجی مینه و صالحی، ۱۳۹۷) زیرا دیپلماسی هسته‌ای آغازی برای پایان دادن به بن‌بست‌های گذشته در روابط ایران و کشورهای اروپایی بود. (Clawson, 2012) علاوه بر آن کشورهای روسیه و چین نیز معتقد بودند که توافق هسته‌ای با ایران نتیجه ۱۲ سال دیپلماسی و متعلق به همه جهان است و خروج آمریکا از برجام، تهدیدکننده امنیت بین‌المللی است. از این رو اتحادیه اروپا به عنوان یکی از طرف‌های اصلی توافق هسته‌ای متعهد شد که در جهت رفع تحریم‌ها و عادی‌سازی روابط تجاری و اقتصادی با ایران، گام‌های عملیاتی مهمی را بردارد. اما سرانجام با گذشت چندین ماه و وقت‌کشی فراوان، اتحادیه اروپا از سازوکار مالی خود موسوم به اینستکس^۲ برای تسهیل تجارت با ایران رونمایی کرد. (Mousavian, 2019) اما تعهدات اتحادیه اروپا در چارچوب اینستکس، دربرگیرنده حداقل تعهدات این نهاد بین‌المللی بر اساس برجام نبود و اینستکس با کالاهای غیرتحریمی که تاکنون دربرگرفته است، عملاً هیچ توفیقی در مقابله با تحریم‌های آمریکا نداشت و نتوانست منفعتی را عاید اقتصاد جمهوری

---

1. Federica Mogherini

2. Instrument in Support of Trade Exchanges (INSTEX)

اسلامی ایران کند. (Alcaro, 2019) از این رو دولتمردان ایران راهبرد جدید بازگشت مرحله‌ای به وضعیت قبل از توافق برجام را در صورت عدم اجرای تعهدات طرف غربی، در پیش گرفتند. در واقع اتحادیه اروپا در طول یک سال و نیم گذشته نه تنها اقدامی عملی برای خنثی‌سازی فشارهای اقتصادی ضدایرانی انجام نداد بلکه به نمایندگی از کاخ سفید پیگیر تحمیل مذاکرات موشکی و منطقه‌ای به جمهوری اسلامی ایران نیز شد. (Amanda, 2018)

لذا پس از گذشت بیش از یک سال از بدعهدی آمریکا، دولت ایران رسماً طرح خود را برای کاهش تعهدات برجامی، از اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۸ اجرایی کرد. از این رو در گام اول کاهش تعهدات برجامی، توقف فروش آب‌سنگین و اورانیوم غنی شده و نیز عدم تعهد به تولید و نگهداری اورانیوم غنی شده ۳,۶۷ درصد تا سقف ۳۰۰ کیلوگرم و آب‌سنگین تا سقف ۱۳۰ تن را در دستور کار دولت قرار گرفت. ۶۰ روز پس از آن هم در قالب گام دوم، کاهش تعهدات برجامی، توقف رعایت محدودیت‌های مربوط به سطح غنی‌سازی اورانیوم بیش از ۳,۶۷ درصد و مدرن‌سازی رآکتور آب‌سنگین اراک به منظور بازگشت به حالت اولیه رآکتور صورت گرفت. در گام سوم نیز اعلام شد دولت تزریق گاز به سانتریفیوژهای پیشرفته را از سر گرفته و ذخیره اورانیوم غنی‌سازی شده ایران افزایش یافت. گازدهی به سانتریفیوژها در تأسیسات هسته‌ای فردو، چهارمین گام جمهوری اسلامی در کاهش تعهداتش در رابطه با توافق اتمی بود. در نهایت گام پنجم که در ۱۵ دی ماه ۱۳۹۸ اعلام شد، توقف آخرین محدودیت‌های عملیاتی ایران در برجام بود. (ظریف، ۱۳۹۸) (در واقع ایران در قالب پنج گام، پنج محدودیت تعریف شده در برجام را به دلیل بدعهدی طرف‌های اروپایی زیر پا گذاشته است. (Mousavian, 2019)

اما در پی نتیجه انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۲۰ آمریکا با روی کارآمدن جو بایدن که همواره در نطق‌های انتخاباتی خود بر لزوم بازگشت به توافق هسته‌ای تأکید می‌کرد، طرفین باقی‌مانده منتظر اقدام تیم جدید کاخ سفید برای بازگشت به توافق هسته‌ای مانده‌اند.

۳. سناریوهای چهارگانه پیش‌روی برجام

در این بخش از پژوهش به تبیین و تحلیل پیش‌ران‌ها و عدم قطعیت‌های چهار سناریو خواهیم پرداخت. بدین منظور تلاش می‌شود تا پیش‌ران‌های هر کدام از سناریوها، تبیین و نقش و اثرگذاری آن‌ها بررسی شود. پیش‌ران‌ها در واقع همان نیروهای بزرگ تغییر هستند و این قابلیت را دارند که صحنه را با تحولی اساسی روبه‌رو سازند. منظور از پیش‌ران، هر عاملی است که صحنه و محیط کلان را متحول کرده و تغییر دهد. پیش‌ران‌ها از دو جهت برای ما دارای اهمیت هستند، از یک‌سو، در مقام توصیف، آینده را بر مبنای آن‌ها توصیف می‌کنیم و از سوی دیگر، در مقام تجویز و مبتنی بر پیش‌ران‌ها، آینده را مطابق با میل خود تغییر می‌دهیم. در این میان، برخی از پیش‌ران‌ها، تاحدی مشخص هستند و برخی دیگر با مجموعه‌ای از عدم قطعیت‌ها همراه هستند. اما از آنجا که دستیابی به درک صحیح از آینده برنامه جامع اقدام مشترک و رسیدن به سناریوهای بدیل در این خصوص به راحتی امکان‌پذیر نیست، سعی کردیم ضمن مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران به همراه روش سناریوپردازی و تکنیک اکتشافی، اصلی‌ترین پیش‌ران‌های اثرگذار بر این موضوع را مورد بررسی قرار دهیم. به عبارت دیگر، ضمن بهره‌مندی از روش‌های آینده‌پژوهی، جهت بررسی متغیرهای تحقیق، تحلیل روندها و پیش‌ران‌ها از روش مصاحبه عمیق و کیفی با خبرگان و روش سناریوپردازی بهره برده شده است.

در این راستا با سی و چهار نفر از خبره‌هایی که در موضوع مورد مطالعه صاحب‌نظر بودند، مصاحبه به عمل آمده و نظرات آنها جمع‌آوری شده تا طی این فرآیند، مولفه‌های کلیدی، پیش‌ران‌ها و عدم قطعیت‌های هر کدام از سناریوها تبیین شود و در نهایت پیش‌ران‌ها و عدم قطعیت‌ها با میانگین گرفتن از نظرات این خبرگان انتخاب شوند. بر همین اساس، در ادامه به تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق و سناریوهای فراروی جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با برجام می‌پردازیم.

۳-۱. سناریوی نامطلوب: خروج ایران از برجام و ان‌پی‌تی، فعال‌شدن مکانیسم ماشه و ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت سازمان ملل: بدین معنی که ایران رسماً اعلام کند از برجام خارج می‌شود. به عبارت دیگر با توجه به اینکه

آمریکا مهره تأثیرگذار در این توافقنامه بوده و طی سال‌های گذشته با اعمال نفوذ و عمل نکردن به تعهدات خود، مانع از بهره‌مندی کامل ایران از منافع برجام، گشایش‌های اقتصادی و در برخی موارد اعمال تحریم‌های جدید شده و از برجام نیز خارج شده است، بهترین فرصت قانونی که عرف دیپلماتیک نیز پذیرای آن است، خروج ایران از برجام و محدودیت‌های آن است. در این میان، ایران می‌تواند علاوه بر خروج از برجام، تصمیم به خروج از پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای نیز بگیرد. این در حالی است که ایران قادر است یکی از این دو گزینه را هم فعال کند. بدین منظور که ایران در برجام بماند و از ان پی تی خارج شود یا برعکس در ان پی تی بماند و از برجام خارج شود. در واقع با خروج از این پیمان، امکان نظارت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر فعالیت‌های هسته‌ای ایران نیز منتفی خواهد شد. در نتیجه‌ی این تصمیم، فعال شدن مکانیسم ماشه توسط آمریکا یا سه کشور اروپایی می‌تواند به ارجاع پرونده جمهوری اسلامی از سوی شورای حکام آژانس به شورای امنیت سازمان ملل و بازگشت تحریم‌های بین‌المللی و هدفمند علیه ایران منجر شود. در این راستا پس از استخراج مولفه‌های کلیدی به کمک خبره‌ها به پنج پیشران و پنج عدم قطعیت دست یافتیم که به ترتیب عبارتند از:

پیشران‌ها:

- تحریم‌های هدفمند آمریکا
- تشدید وخامت اوضاع اقتصادی ایران
- اقدام تنبیهی ایران علیه عدم پایبندی اعضای برجام به تعهدات خود
- تلاش برای غنی‌سازی بیش از ۲۰ درصد و تا ۶۰ درصد برای تامین نیازهای هسته‌ای کشور

عدم قطعیت‌ها:

- اراده اروپا در فعال‌سازی کانال‌های مالی
- بازگشت آمریکا به برجام و تشکیل مجدد گروه ۵+۱ با حضور آمریکا
- همکاری ایران با شرکای برجام و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به منظور

راستی‌آزمایی

- لغو تحریم‌های ثانویه آمریکا و شکوفایی وضعیت اقتصادی ایران
از طرف دیگر خروج ایران از توافق هسته‌ای باعث شکل‌گیری موجی منفی در افکار عمومی جهان مبنی بر قصد ایران برای ساخت سلاح هسته‌ای خواهد شد. به طوری که اگر چنین اتفاقی بیفتد، امکان اینکه روسیه و چین با دیگر کشورها همراه شوند و طرف ایران را به عنوان کشورهای دوست نگیرند، وجود دارد. همچنین خروج ایران از برجام به معنای آغاز یک رقابت تسلیحاتی تمام‌عیار در خاورمیانه خواهد بود. عربستان سعودی تاکنون بارها تمایل خود را برای دستیابی به تسلیحات هسته‌ای در صورت از سرگیری برنامه هسته‌ای ایران ابراز کرده است. رژیم صهیونیستی اسرائیل نیز چنین فرصتی را از دست نخواهد داد و به کارشکنی‌های خود در این زمینه، شتاب بیشتری خواهد داد. علاوه بر این فروپاشی کامل برجام، تأثیرات مخرب بلندمدتی بر امنیت منافع اروپا و اعتبار این قاره دارد. به طوری که این موضوع می‌تواند پیامدهای فاجعه‌باری برای آنها در پی داشته باشد.

واقعیت آن است که خروج ایران از برجام و ان‌پی‌تی، موجب ایجاد فضای بسیار پرتنش‌تر و محدودتری برای ایران خواهد بود. تحقق این سناریو می‌تواند شرایط را برای هم‌گرایی‌های بیشتر بین واشنگتن و پایتخت کشورهای اروپایی و حتی آسیایی مثل روسیه و چین علیه ایران مهیا سازد. از سوی دیگر وقوع این سناریو چه هم‌زمان و چه به صورت واحد می‌تواند باعث فعال‌شدن مکانیسم ماشه از جانب غرب و در نتیجه ارجاع مجدد پرونده ایران به شورای امنیت و قرارگرفتن دوباره ایران ذیل فصل هفتم منشور باشد. قابل ذکر است، خروج ایران از برجام و ان‌پی‌تی باعث اعمال بیشترین فشارهای اقتصادی و در پی آن فشارهای دیپلماتیک علیه ایران خواهد شد.

۲-۳. سناریوی محتمل: خروج آمریکا از برجام، خروج تدریجی ایران از برجام و ادامه روند کنونی: این سناریو به معنای لغو برخی تعهدات ایران یا به عبارتی کاهش تعهدات ایران در برجام است که البته پس از تأثیر ملموس

تحریم‌های آمریکا علیه ایران تقویت شد. در پی بدعهدی‌ها و خروج یک‌جانبه آمریکا از برجام، ایران تصمیم خود را برای کاهش تعهداتش در این معاهده بین‌المللی عملی کرد و یکی از پایه‌های مهم توافق هسته‌ای متزلزل شد. در واقع خواسته‌های ایران از اروپا شامل ادامه مناسبات اقتصادی و مالی کشورها و شرکت‌های اروپایی با ایران، امکان فروش نفت ایران و امکان تداوم مبادلات مالی ایران با جهان بود که توسط اعضای باقی‌مانده در برجام برآورده نشد. فلذا ایران طی پنج گام پس از یک‌سال صبر راهبردی در سالگرد خروج آمریکا از برجام، «کاهش تعهدات تدریجی» تعهدات خود در برجام را آغاز کرد و این روند تا به اکنون که دولت بایدن در هرم قدرت ایالات متحده است نیز ادامه دارد. بر این اساس پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های وقوع سناریو به ترتیب عبارتند از:

پیشران‌ها:

- یک‌جانبه‌گرایی دونالد ترامپ در عدم تایید برنامه جامع اقدام مشترک
- اقدامات یک‌جانبه‌گرایانه آمریکا و ادامه و تشدید تحریم‌های ثانویه از طرف دولت آمریکا
- عدم توانمندی شرکای اروپایی برجام در تامین منافع اقتصادی ایران ناشی از برجام

عدم قطعیت‌ها:

- بازگشت آمریکا به برجام
- تامین منافع مالی ایران از برجام توسط کشورهای اروپایی
- همکاری ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و فرایادمان‌ها و پادمان‌های آژانس

به رغم آنکه کاهش تدریجی تعهدات برجامی ایران در برابر نقض برجام توسط آمریکا و عدم پایبندی کشورهای اروپایی به توافقات‌شان صورت گرفت، اما بر فضای مناطق پیرامونی و بازیگران حاضر در آن نیز تأثیرگذار بوده است. به طوری که اسرائیل و عربستان، ایران را به ارتکاب اقدامات خصمانه در فضای

بین‌المللی متهم کردند. آنها ابتکار ایران در چارچوب کاهش تعهدات هسته‌ای خود را به مثابه فرصتی برای تشدید تحرکات خود علیه تهران ارزیابی و سعی کردند از این فرصت استفاده کنند تا بیش‌ازپیش ایران‌هراسی را در جهان ترویج کنند. سیاست روسیه و چین نیز در تغییر الگوهای رفتاری ایران، مقصدانستن آمریکا و تأکید بر اجرای کامل برجام از جانب ایران بود.

به طور کلی مهم‌ترین پیامد این سناریو این است که اروپا تصمیم سیاسی فعال‌سازی مکانیسم ماشه را در شرایط فعلی اتخاذ کند. طرف‌های اروپایی، ایران را به دلیل کاهش گام‌به‌گام تعهدات برجامی به نقض برجام متهم کرده‌اند. فلذا بارها تلویحا تهدید کرده‌اند با فعال‌کردن مکانیسم ماشه، تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل و همین‌طور تحریم‌های اتحادیه اروپا را مجدداً علیه ایران اعمال خواهند کرد.

۳-۳. سناریوی مطلوب: بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم‌های

آمریکا: محور اصلی این سناریو بازگشت بدون قید و شرط آمریکا به توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ میلادی و لغو تمامی تحریم‌هاست که بهترین گزینه برای جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. بدین معنی که دولت آمریکا می‌تواند با رویکرد و عزمی صحیح، ظرف مدت معین باردیگر به توافق هسته‌ای دوره اوباما بازگردد. در این میان به نظر می‌رسد در شرایط بن‌بست دیپلماتیک مابین ایران و آمریکا که هر یک برای پیش‌بردن فرایند بازگشت دوباره به توافق هسته‌ای، از طرف مقابل می‌خواهد گام نخست را بردارد، شکل‌گیری سازوکارهایی که اساساً به هم‌گام‌سازی ختم شود، ضروری است. در این راستا عاقلانه‌ترین مسیر سناریو این است که اروپا، بایدن را برای بازگشت بدون قیدوشرط به برجام و اجرای کامل آن قانع کند و در عوض، ایران با قدرت‌های اروپایی در کنار سایر اعضای شورای امنیت سازمان ملل، چین، روسیه و آمریکا، بر سر موضوعات منطقه‌ای به طور جدی گفت‌وگو کند. اتحادیه‌ی اروپا در چهار سال گذشته از حامیان عمده‌ی حفظ توافق هسته‌ای بوده است. هرچند آنها در این مسیر با فرازونشیب‌های زیادی روبه‌رو بودند، اما با اقدامات و تلاش‌های خود سعی کردند از نابودی کامل توافق اتمی جلوگیری کنند.

آنها در طول چند سال گذشته به سبب بن‌بست شکل گرفته مابین ایران و آمریکا، تنها به تغییر کادر سیاسی کاخ سفید امیدوار بودند. به همین دلیل، حال که شرایط مطلوب حاصل شده است، باید فعالانه به دنبال به سرانجام رساندن تلاش‌های خود در مسیر احیای توافق هسته‌ای باشند. از این رو پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های وقوع سناریو به ترتیب عبارتند از:

پیشران‌ها:

- تسهیل در برون‌رفت از تحریم‌های آمریکا
- بهبود اقتصاد ایران با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در عرصه‌های مختلف از جمله صنایع نفت و گاز
- عدم کارایی اتحادیه اروپایی و سازوکار مالی آن
- استفاده روسیه و چین از کارت بازی ایران برای پیشبرد منافع خود

عدم قطعیت‌ها:

- تحقق ثبات منطقه‌ای ایران
- موفقیت ایران در برنامه‌های برون‌مرزی و مدیریت بحران‌های منطقه‌ای
- شکاف در بدنه تصمیم‌گیری و اجرایی کشور در مورد نحوه‌ی تعامل با آمریکا

- دورزدن تحریم‌ها و موفقیت سازوکار مالی اروپا
در صورت تحقق این سناریو، آمریکا محتاج به در نظر گرفتن منویات و منافع دو رژیم صهیونیستی و سعودی خواهد بود. در غیر این صورت، این دو رژیم تندرو احتمالاً در همکاری با آمریکا کارشکنی خواهند کرد. یکی از کابوس‌هایی که اسرائیل و عربستان همواره با آن روبرو بودند، بازگشت آمریکا به برجام و همچنین بهبود روابط میان تهران و واشنگتن بوده است. فلذا این دو کشور حداکثر تلاش خود را برای شکست دادن فرایند بازگشت آمریکا به برجام انجام خواهند داد.

در این میان کشورهای اروپایی به دنبال فراهم کردن شرایطی برای بازگشت

آمریکا به برجام و پیشگیری از وقوع جنگ در منطقه بودند. آنها تلاش کردند که توافق برجام را نجات دهند. چالش اصلی در مقابل قدرت‌های اروپایی این بود که نتوانستند مشوق اقتصادی قابل توجهی به ایران ارائه کنند، زیرا بیشتر شرکت‌های آنها روابط نزدیکی با سیستم مالی آمریکا دارند و تمایلی به تجارت با ایران نداشتند. در سوی دیگر روسیه و چین نیز همچون اروپا به دنبال پیشگیری از وقوع جنگ در منطقه و قانع کردن آمریکا برای بازگشت به برجام بودند. از دیگر اهداف آنها کمک به تهران برای مقابله با تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا، قانع کردن رهبران ایران برای پرهیز از انجام اقدامات تحریک‌آمیز و جلوگیری از گسترش تسلیحات هسته‌ای در خاورمیانه بود.

اما در پی تحقق احتمالی این سناریو، باید از نتایج و پیامدهای بازگشت مجدد آمریکا به برجام و روابط با آمریکا نگران بود. زیرا ایران پیش از این با آمریکا در این توافق بوده که نتیجه آن خروج آمریکا از برجام و بازگشت به سیاست قبلی به اصطلاح تغییر رژیم بوده است. این مسأله خود، یک قدم دیگر بر حس بی‌اعتمادی و ناامنی استراتژیک ایران نسبت به اهداف آمریکا افزوده است. به عبارت دیگر تجربه توافق برجام و نحوه خروج آمریکا از آن به تنهایی برای تغییر پارادایمی نحوه نگاه به بازگشت آمریکا به برجام و توافق با آمریکا برای کسانی که به هر نوع گفت‌وگو با این کشور اعتقاد دارند، کفایت می‌کند. خروج آمریکا از یک توافق مورد تأیید شورای امنیت سازمان ملل به زبان ساده به معنی آن است که هیچ قاعده و قانون بین‌المللی نمی‌تواند ضمانتی برای جلوگیری از نقض عهد آمریکا محسوب شود.

۳-۴. سناریوی ممکن: مذاکره با آمریکا برای برجام پلاس: یکی از جدی‌ترین سناریوها که در ایالات متحده طرفداران فراوانی دارد، اصلاح توافق هسته‌ای و نه تغییر آن است. به طوری که رسیدن به یک توافق تکمیلی یا مکمل هدف این گروه است. این سناریو به معنای آن است که ایران و آمریکا بر اساس منافع‌شان به مذاکره روی خوش نشان دهند. درحقیقت آمریکا به دنبال کشاندن ایران برای مذاکره بر سر برجام پلاس است. در برجام پلاس علاوه بر افزایش

محدودیت‌ها در برنامه هسته‌ای، آمریکا به دنبال ایجاد محدودیت در برنامه موشکی و نقش منطقه‌ای ایران است. به عبارت دقیق‌تر، در این سناریو، برجام نقش پل ارتباطی یا حلقه‌ی واسط را ایفا می‌کند. آمریکایی‌ها همواره در طول چهار دهه‌ی گذشته به صراحت به این موضوع اذعان کرده‌اند که برنامه‌ی هسته‌ای ایران یگانه دغدغه‌ی آنان نیست. آنها با زیاده‌خواهی هرچه تمام، الگوی رفتاری منطقه‌ای، برنامه‌ی موشکی و مسائل حقوق بشری ایران را نیز بهانه کرده‌اند. اینکه آمریکایی‌ها راهبرد دیپلماسی اتخاذ کرده و ابتدا از حوزه‌ی مسائل هسته‌ای وارد عمل شده‌اند، به این دلیل است که از نظر آنها علاوه بر اینکه راهبرد مقابله‌ی مستقیم با ایران، به دلیل قدرت دفاعی این کشور، گزینه‌ی دور از دسترس است، مسائل هسته‌ای نسبت به سایر مسائل از حساسیت کمتری برخوردار است. در این راستا پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های وقوع سناریو به ترتیب عبارتند از:

پیشران‌ها:

- گره‌گشایی از مشکلات اقتصادی کشور
- نشان دادن صلح‌آمیز بودن برنامه‌های هسته‌ای ایران
- کاهش تنش‌ها با آمریکا و اروپا و اعراب
- جلوگیری از امنیتی‌شدن ایران

عدم قطعیت‌ها:

- تقویت نقش منطقه‌ای ایران
  - بازتعریف روابط سیاسی و اقتصادی با آمریکا
  - امکان تداوم تحریم‌های حقوق بشری
  - میزان پابندی واشنگتن به تعهدات خود
- در ارتباط با مباحث مطرح شده پیرامون امکان مذاکره مستقیم میان ایران و آمریکا و دیدار حسن روحانی با دونالد ترامپ و اکنش‌های متعددی وجود دارد. عده‌ای براین باور هستند که مذاکره تنها راه‌حل اختلافات و تنش‌های میان تهران با واشنگتن و تمامی کشورهای منطقه است. فارغ از مذاکره نمی‌توان راه‌حلی دیگر

را متصور شد. در این میان آمریکا باید در مورد نگرانی‌های منطقه‌ای عربستان و اسرائیل نیز با ایران مذاکره کند. لذا با توجه به ظرفیت احتمالی برای توسعه و تجدید توافق برجام، عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی مشتاق هستند تا نگرانی‌های خاص خودشان را که در برجام قدیمی لحاظ نشده بود، مورد توجه قرار دهند. اروپایی‌ها نیز در مسیر خواست و مواضع آمریکایی‌ها حرکت می‌کنند و به دنبال جایگزین کردن برجام با یک توافق جامع‌تری هستند که موضوع نفوذ منطقه‌ای جمهوری اسلامی و برنامه‌های موشکی در آن گنجانده شود. علاوه بر آن اروپا قصد دارد ضمن حفظ پسته برجام، امکان لغو تحریم‌های تسلیحاتی را نیز از ایران سلب کند. از این رو آنها نیز همانند جو بایدن، ابتدا خواهان حفظ توافق هسته‌ای و سپس استفاده از آن برای توافق حول سایر مسائل دیگر هستند. به عبارت دقیق‌تر، راه‌حل اصلی آنها حفظ توافق هسته‌ای و سپس شروع گفت‌وگوهای منطقه‌ای و موشکی و حقوق بشری است. چنین سناریویی منافع اروپا و آمریکا را به یک اندازه تامین می‌کند. از سوی دیگر درباره‌ی روسیه و چین نیز باید گفت که آنان از مخالفان اساسی توسعه و گسترش برنامه‌ی هسته‌ای ایران هستند. آنان نیز در خفا به تحمیل محدودیت‌های بیشتر هسته‌ای به ایران بی‌میل نیستند. تجارب تاریخی چین و روسیه در ارتباط با برنامه‌ی اتمی ایران نیز گواه سیاست‌های پرفرازونشیب و گاهی منفی آنان در قبال ایران است. چین و روسیه همواره در اوج تنش‌های هسته‌ای ایران در طول دو دهه‌ی گذشته در شورای امنیت، علیه ایران رأی داده‌اند. مهم‌ترین شاهد بر این مدعا، عملکرد منفی این دو کشور در قطعنامه‌های ۱۶۹۶، ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳، ۱۸۳۵ و ۱۹۸۴ شورای امنیت سازمان ملل متحد است. این قطعنامه‌ها در حالی سبب وضع تحریم‌های شدیدی علیه ایران شدند که هر دو کشور چین و روسیه به همه آنها رأی مثبت داده‌اند.

در نهایت، استراتژی درست در دولت بایدن باید اتکا به برجام باشد، نه برجام‌پلاس. زیرا با توجه به سخنان اخیر آیت‌الله خامنه‌ای که مذاکره بر سر مسائل موشکی و منطقه‌ای را «خط قرمز» عنوان کرده، در شرایط فعلی، ایران به هیچ عنوان حاضر به قبول مذاکره بر سر چنین گزینه‌هایی نخواهد بود و تاکنون کمترین

انعطافی را در این باره از خود نشان نداده و به نظر هم نمی‌رسد که حداقل در آینده نزدیک، زیر بار مذاکره بر سر چنین مسائلی برود.

۴. بررسی فراوانی پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها در سناریوها از منظر خبرگان
در پی مصاحبه با سی و چهار خبره و شناسایی پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های هر سناریو، میانگین امتیاز خبرگان به مولفه‌های کلیدی اثرگذار به شرح ذیل است:

جدول ۱. میانگین امتیاز خبرگان به مولفه‌های کلیدی اثرگذار

سناریو	عنوان	پیشران‌ها	فراوانی	عدم قطعیت‌ها	فراوانی
مردم	روند تغییراتی ایران از برجام و ادامه روند کنونی	یک‌جانبه‌گرایی دونالد ترامپ در عدم تأیید برنامه جامع اقدام مشترک	۲۱	بازگشت آمریکا به برجام	۲
		اقدامات یک‌جانبه‌گرایی آمریکا و ادامه و تشدید تحریم‌های ثانویه از طرف دولت آمریکا	۱۹	تأمین منافع مالی ایران از برجام توسط کشورهای اروپایی	۵
		عدم توانمندی شرکای اروپایی برجام در تأمین منافع اقتصادی ایران ناشی از برجام	۱۵	همکاری ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و فرآپادمان‌ها و پادمان‌های آژانس	۷
		میانگین	۱۸,۳۳	میانگین	۴,۶۶
		گره‌گشایی از مشکلات اقتصادی کشور	۱۸	تقویت نقش منطقه‌ای ایران	۵
مردم	مذاکره با آمریکا برای برجام	نشان دادن صلح‌آمیز بودن برنامه‌های هسته‌ای ایران	۱۴	بازتعریف روابط سیاسی و اقتصادی با آمریکا	۶
		کاهش تنش‌ها با آمریکا و اروپا و اعراب	۱۱	امکان تداوم تحریم‌های حقوق بشری	۸
		جلوگیری از امنیتی شدن ایران	۹	میزان پایبندی واشنگتن به تعهدات خود	۱۰
		میانگین	۱۳	میانگین	۷,۲۵
سناریو	عنوان	پیشران‌ها	فراوانی	عدم قطعیت‌ها	فراوانی
نامطلوب	توجه ایران از برجام و مکانیسم ماشه	تحریم‌های هدفمند آمریکا	۶	اراده اروپا در فعال‌سازی کانال‌های مالی	۱۰
		تشدید وخامت اوضاع اقتصادی ایران	۸	بازگشت آمریکا به برجام و تشکیل مجدد گروه ۵+۱ با حضور آمریکا	۱۸
		اقدام تنبیهی ایران علیه عدم پایبندی اعضای برجام به تعهدات خود	۴	همکاری ایران با شرکای برجام و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در جهت راستی‌ازمایی	۱۲
		تلاش برای غنی‌سازی بیش از ۲۰ درصد برای تأمین نیازهای هسته‌ای کشور	۱	لغو تحریم‌های ثانویه آمریکا و شکوفایی وضعیت اقتصادی ایران	۱۸
		میانگین	۴,۷۵	میانگین	۱۵
		تسهیل در برون‌رفت از تحریم‌های آمریکا	۲۰	تحقق ثبات منطقه‌ای ایران	۲
مطلوب	توجه تغییراتی ایران از برجام	بهبود اقتصاد ایران با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در عرصه‌های مختلف از جمله صنایع نفت و گاز	۱۹	موفقیت ایران در برنامه‌های برون‌مرزی و مدیریت بحران‌های منطقه‌ای	۳
		استفاده روسیه و چین از کارت بازی ایران	۱۸	شکاف در بدنه تصمیم‌گیری و اجرایی	۲

	کشور در مورد نحوه تعامل با آمریکا		برای پیشبرد منافع خود
۴	دورزدن تحریم‌ها و موفقیت سازوکار مالی اروپا	۱۷	عدم کارایی اتحادیه اروپایی و سازوکار مالی آن
۲,۷۵	میانگین	۱۸,۵	میانگین

منبع: نگارنده

نتیجه‌گیری

در پرتو تغییر کادر سیاسی در کاخ سفید و روی کار آمدن جو بایدن، تمایل اولیه دولت بایدن مانند ترامپ نیست. وی تمایل دارد علی‌رغم چالش‌های یادشده و شرایط متغیر تا جایی که بشود برجام را احیا کرده و پایه توافقات مکمل قرار دهد. اما این تصمیم، به‌زودی قابل حصول نخواهد بود و در بهترین شرایط، نیازمند توافق مقدماتی خواهد بود تا به صورت مرحله‌ای، دوطرف به تعهدات برجامی بازگشته و راستی‌آزمایی‌ها را انجام دهند. بدین‌منظور در این نوشتار با تکیه بر روش آینده‌پژوهی و استفاده ویژه از روش سناریونویسی و همچنین با مبنا قرار دادن نظریه پیتر شوارتز نگارنده تلاش کرد تا از میان سناریوهای خروج آمریکا از برجام و خروج تدریجی ایران از برجام؛ مذاکره با ایران برای برجام‌پلاس؛ بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم‌های ثانویه ایالات متحده آمریکا و تحریم‌های شورای امنیت؛ خروج ایران از برجام و ان‌پی‌تی؛ فعال‌شدن مکانیسم ماشه و ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت سازمان ملل، سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران را شناسایی کند. در این راستا با سی‌وچهار خبره مصاحبه به عمل آمد و نظرات آنها جمع‌آوری شد و طی این فرایند مولفه‌های کلیدی، پیشران‌ها و عدم‌قطعیت‌های هرکدام از سناریوها تبیین شد. در نهایت با توجه به نظرات خبرگان و طبق یافته‌های پژوهش، بازگشت آمریکا به برجام و لغو تحریم‌های ثانویه ایالات متحده و تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل، سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران است. در مجموع نوآوری این پژوهش در این است که به دلیل اینکه این موضوع در شرایط کنونی در بستری متحول در حال وقوع است، بر اساس این سناریوها تاکنون به صورت علمی به این موضوع پرداخته نشده و همچنین هیچ‌کدام از این چهار سناریو در یک مقاله مستقل مورد بررسی قرار نگرفته است.

منابع

- ظریف، محمدجواد. (۱۳۹۸، ۱۰ ۱۵). *توییت دکتر ظریف درباره گام پنجم ایران در کاهش تعهدات برجامی*. بازیابی از وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران: <https://mfa.gov.ir/portal/NewsView/570824>
- بیوک، م؛ فرجی‌راد، ع؛ & عزتی، ع. (۱۳۹۷). *تبیین استراتژی ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران پس از برجام*. فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، ۳۴، ۶۴-۲۹.
- بیوک، م؛ فرجی‌راد، ع؛ & عزتی، ع. ا. (۱۳۹۷). *تبیین استراتژی ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران پس از برجام*. فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی دانشگاه آزاد، ۶۴-۲۹.
- پربن، د؛ & دوگل، ل. (۲۰۱۸). *خروج ایالات متحده از توافقنامه وین پیرامون برنامه هسته‌ای ایران یک وضعیت حقوقی متناقض*. فرانسه: جمعی از حقوق‌دان‌ها.
- حاجی‌مینه، ر؛ & صالحی، ا. (۱۳۹۷). *بررسی دو گفتمان متعارض اروپا و آمریکا در قبال برجام*. فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۲۱۵-۲۴۴.
- حمیدی‌زاده، م. ر. (۱۳۹۰). *نظریه زمان و آینده‌پژوهی بر اساس نظریه فهم و درک*. مطالعات مدیریت راهبردی، ۸۱-۱۰۱.
- خادمی، م؛ & غلامرضا، س. (۲۰۱۸). *گزارش کشوری سال ۲۰۱۸ شاخص تغییر بنیاد برتلسمان استیفتونگ (BTI) درمورد ایران*.
- خاشعی، ر. (۱۳۹۱). *سفر به آینده: آینده‌پژوهی، مفاهیم، مبانی و روش‌ها*. تهران: انتشارات هنر رسانه.
- داوودی، ن. (۱۳۹۶). *برجام و فرآیندها امنیت‌زدایی در مناسبات میان ایران و اتحادیه اروپا*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ‌نشده دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه رازی.
- دهقانی فیروزآبادی، س. (۱۳۸۹، زمستان). *دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در منطقه خلیج فارس*. مجله سیاست، ۱۶، ۱۰۳-۱۲۲.
- سیمبر، ر؛ پیرمحمدی، س؛ & نجفی، س. (۱۳۹۸). *رهیافت‌های سیاست هسته‌ای آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران بر اساس اسناد گزارش مرور وضعیت هسته‌ای*

- (۲۰۱۸-۲۰۰۱). مجله سیاست دفاعی، ۱۵۰-۱۲۳.
- شوارتز، پ. (۱۳۹۱). هنر دورنگری: برنامه‌ریزی برای آینده در دنیای با عدم قطعیت. (ع) عزیزاده، مترجم) تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- شیرازی، ا. (۱۳۹۴). کالبدشناسی مذاکره هسته‌ای ایران و آمریکا تا حصول برجام و تصویب قطعنامه ۲۲۳۱. پژوهشنامه روابط بین‌الملل.
- صالحی، ا؛ دهشیری، م؛ & حاجی‌مینه، ر. (۱۳۹۸). ماهیت حقوقی سیاسی خروج آمریکا از برجام. ۱۲۳-۱۵۴: فصلنامه راهبرد سیاسی.
- غریب‌آبادی، ک. (۱۳۸۷). برنامه هسته‌ای ایران: واقعیت‌های اساسی. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- غریب‌آبادی، ک. (۱۳۸۸). دیپلماسی هسته‌ای دولت نهم، سیاست‌ها و دستاوردها، مبانی حکمی و سیاست عملی دولت نهم در روابط بین‌الملل. تهران: مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری.
- فرهادی، ف. (۱۳۹۹). گذاری بر جو بایدن و آینده معمای برجام. موسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام.
- فیروزآبادی، س. ج. (۱۳۸۹). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در منطقه خلیج فارس. سیاست دوره ۴۰، ۱۰۳-۱۲۲.
- موسویان، س. (۱۳۹۴). روایت بحران هسته‌ای؛ ناگفته‌های یک دیپلمات. تهران: انتشارات تیسام.
- نجفی، ر؛ سیمبر، س؛ & پیرمحمدی، س. (۱۳۹۷). رهیافت‌های سیاست هسته‌ای آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران بر اساس اسناد گزارش مرور وضعیت هسته‌ای (۲۰۱۸-۲۰۰۱). مجله سیاست دفاعی، سال بیست و ششم، شماره ۱۰۳، ۱۲۳-۱۵۰.
- نفیو، ر. (۱۳۹۷). هنر تحریم‌ها: نگاهی از درون میدان. ترجمه گروه مترجمان، مرکز پژوهش‌های مجلس.
- هاشمی، ر. (۱۳۹۶). تحلیل مقایسه‌ای گفتارهای «محمود احمدی‌نژاد» و «حسن روحانی» در رابطه با پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ‌نشده، دانشکده علوم ارتباطات و مطالعات رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- هراتی، م. (۱۳۹۱). تحولات اخیر خاورمیانه و آینده گفتمان انقلاب اسلامی. فصلنامه سیاست جهانی، دوره نخست، شماره دوم، ۲۱۳-۲۸۸.
- هراتی، م. (۱۳۹۱). تحولات اخیر خاورمیانه و آینده گفتمان انقلاب اسلامی. فصلنامه سیاست جهانی، شماره دوم (دوره نخست)، ۲۱۳-۲۸۸.
- یورو نیوز (۱۳۹۸) موضوع شکایت ایران از آمریکا به دیوان بین‌المللی دادگستری چیست؟ قابل دسترسی در : <https://fa.euronews.com/2018/07/18/iran-international-court-of-justice-instituted-proceedings-against-the-united-states-nucl>
- Alcaro, R. (2019). Crunch Time for Europe to Save the Iran Nuclear Deal.

Istituto affari internazionali (IAI) Commentaries.

- Amanda, H. (2018, 9 May) *Donald Trump says US will no longer abide by Iran deal – as it happened*. Theguardian: <https://theguardian.com/>
- Clawson, P. (2012, 9May). Sanctions Are Only a Stop-Gap. *Foreign Affairs*.
- Hunter, T. (2010). *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era*. California: Greenwood.
- Inayatullah, S (2007). *Questioning the Future (Methods and Tools for Organizational and Societal Transformation)*. New Taipei: Tamkang University.
- Jahanpour, F.(2007)*Chronology of Iran's Nuclear Programme*.,Oxford research group.
- Jahanpour, F. (2007). *Chronology of Iran's Nuclear Programme, 1957- 2007*. Retrieved from Oxford Research Group: <http://www.oxfordresearchgroup.org.uk>
- Kerr, P. (2017). *Iran's Nuclear Program: Status*. Congressional Research Service.
- Kerr, P. K. (۲۰۱۷) *Iran's Nuclear Program: Status*. CRC Reports (Congressional Research Service).
- Kibaroglu, M. (2007). Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective and the Attitude of the West. *Middle Eastern Studies*, 43. Retrieved from <http://www.mustafakibaroglu.com>
- Kibaroglu, M. (۲۰۰۷) Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective and the Attitude of the West. *Middle Eastern Studies*.
- Mietzner, D. R. (2005). Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *Int. J. Technology Intelligence and Planning*, Vol. 1, No. 2.
- Mietzner, D., & Reger, G. (۲۰۰۵) Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *Technology Intelligence and Planning*.
- Mousavian, H. (2019, 7 Jul) *Iran didn't ask for this crisis, but it won't stand for Trump's bullying*,The Guardian: <https://theguardian.com/commentisfree/۲۰۱۹/jul/۰۷/iran-bullying-trump-negotiations>
- Neuman, I., & Overland, E. (2004). IR & Policy planning: The Method of Perspectivist Scenario Building. *International Studies Perspectives*, ۲۷۷-۲۵۸.
- Olivier, S. (2008). *Reading the Future, Asian Development*. Retrieved from

www.adb.org/knowledgesolutions

- Paul Craig, R. (2018, Jan 29). *Trump's Foreign Policy Is In Service To Israel*. Retrieved from ForeignPolicy Journal: <https://foreignpolicyjournal.com/>
- Rikkonen, P. (2005). Utilization of alternative scenario approaches in defining the policy agenda for future agriculture in Finland. *Turku School of Economic and Business administration, HELSINKI*, 6-30.
- Schoemaker, P. (1995). Scenario Planning: A tool for strategic thinking. *Sloan Management Review*. ۴۰-۲۵ ,
- Schoemaker, P. J. (1995). Scenario Planning: A tool for strategic thinking. *Sloan Management Review*, 25-40.
- Schwartz, P. O. (1998). Plotting your Scenarios, in *Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios*. New York: 70-71.
- Schwartz, P., & Ogilvy, J. (۱۹۹۸) Plotting your Scenarios, in Fahey, L. and Randall, R. *Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios* , ۷۱-۷۰.
- Serrat, O. (2008). *Reading the Future*. Retrieved from Asian Development Bank: www.adb.org/knowledgesolutions
- Shanoon, N. (2005) Europe and Iran's Perspectives on NonProliferation. *Oxford University Press* .[https://farsi.euronews.com/۰۷/۲۰۱۹۲۲ / timeline-iran-s-recent-clashes-with-the-west-over-persian-gulf-shipping-nuclear-plans](https://farsi.euronews.com/۰۷/۲۰۱۹۲۲/timeline-iran-s-recent-clashes-with-the-west-over-persian-gulf-shipping-nuclear-plans)
- Shanoon, N. K.(2019) Europe and Iran's Perspectives on NonProliferation. Oxford University Press.
- Strachotta, G. (2014, November 21). *Probable, Preferred, Plausible and Possible Futures*. Retrieved from [deftarchitects: http://www.deftarchitects.com/ articles/Probable, Preferred,Plausible&Possible Futures- ArchitectVictoria.pdf](http://www.deftarchitects.com/articles/Probable, Preferred,Plausible&Possible Futures- ArchitectVictoria.pdf)
- Voros, J. (2003). A generic foresight process framework. *Foresight*, 10-12.
- Voros, J. (2003, 1 June) *A generic foresight process framework*., emerald insight: <https://www.emerald.com>

مصاحبه‌های اختصاصی

- احمدی، کوروش (۱۳۹۸/۶/۱۳)، وزارت امور خارجه.
- اطهری، اسدالله (۱۳۹۹/۲/۲)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان.
- اعلایی، مهدی (۱۳۹۹/۲/۲۱)، وزارت امور خارجه.

- بری گنبد، سکینه (۱۳۹۹/۳/۱)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
- برزگر، کیهان (۱۳۹۷/۳/۱۰)، پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
- بن حبیب، سیلا (۱۳۹۹/۳/۵)، مصاحبه اینترنتی، دانشگاه یل آمریکا.
- پیسوره، فرشاد (۱۳۹۸/۱۰/۱۶)، سازمان صداوسیما.
- جوکار، محمدصالح (۱۳۹۹/۳/۱۷)، مجلس شورای اسلامی.
- حاجی مینه، رحمت (۱۳۹۹/۱/۲۲)، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق.
- دهشیار، حسین (۱۳۹۹/۲/۵)، دانشگاه علامه طباطبایی.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۸/۹/۲۸)، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه.
- دهقانی، رضا (۱۳۹۸/۹/۲۷)، دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران.
- دهقانی، غلامحسین (۱۳۹۸/۱۰/۱۳)، وزارت امور خارجه.
- سنایی، اردشیر (۱۳۹۸/۱۰/۲۸)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- شفیعی، نوذر (۱۳۹۹/۱/۲۳)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
- عراقچی، سیدعباس (۱۳۹۸/۹/۸)، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه.
- عسگرخانی، ابومحمد (۱۳۹۹/۳/۲۷)، دانشگاه تهران.
- عنایت‌الله، سهیل (۱۳۹۹/۳/۳)، مصاحبه اینترنتی، دانشگاه تامکانگ تایوان.
- قربان‌اوغلی، جاوید (۱۳۹۸/۴/۱۶)، وزارت امور خارجه ایران.
- قربانی شیخ‌نشین، ارسلان (۱۳۹۹/۲/۲۶)، دانشگاه خوارزمی.
- قهرمانپور، رحمان (۱۳۹۹/۲/۱۸)، دانشگاه تهران.
- کمالوندی، بهروز (۱۳۹۸/۴/۱۶)، سازمان انرژی اتمی ایران.
- گلن، جرم (۱۳۹۹/۳/۱۰)، مصاحبه اینترنتی، موسسه آینده‌پژوهی ملنیوم.
- متقی، ابراهیم (۱۳۹۸/۴/۳۰)، دانشگاه تهران.
- محبعلی، قاسم (۱۳۹۹/۲/۱۷)، وزارت امور خارجه.
- مطهرنیا، مهدی (۱۳۹۹/۱/۲۹)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم.
- مفیدی‌احمدی، حسین (۱۳۹۹/۲/۲)، پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
- مکی، مرتضی (۹۹/۳/۱۹)، وزارت امور خارجه.
- موسویان، سیدحسین (۱۳۹۷/۴/۲)، مصاحبه اینترنتی.
- میرکوشش، امیرهوشنگ (۱۳۹۹/۲/۵)، انجمن علوم سیاسی ایران.
- نصیری، قدیر (۱۳۹۹/۳/۳)، دانشگاه خوارزمی.
- نعمتی، بهروز (۱۳۹۸/۶/۶)، مجلس شورای اسلامی.
- هرمیداس‌باوند، داوود (۱۳۹۹/۲/۱۵)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد جنوب.

References

- Alcaro, R. (2019). Crunch Time for Europe to Save the Iran Nuclear Deal. Istituto affari internazionali (IAI) Commentaries.
- Amanda, H. (2018) Donald Trump says US will no longer abide by Iran deal – as it happened .Theguardian: <https://theguardian.com>
- Buick, M., Faraji Rad, A., & Ezzati, A. (2018). Explaining the geopolitical strategy of the Islamic Republic of Iran after JCPOA. Quarterly Journal of International Political Research, Islamic Azad University, Shahreza Branch, 34, 64-29.
- Clawson, P. (2012). Sanctions Are Only a Stop-Gap. Foreign Affairs.
- Davoodi,n, (2017), JCPOA and the process of de-security in the relations between Iran and the European Union. Unpublished master's thesis, Faculty of Social and Educational Sciences, Department of Political Science and International Relations, Razi University.(In Persian)
- Euronews. (2018, 12 10). Retrieved from Euronews: <http://fa.euronews.com/>
- Farhadi, F. (2020). A look at Joe Biden and the future of JCPOA's riddle. Islamic World Future Research Institute. (In Persian)
- Firoozabadi, s, (2010), (Winter). Cultural diplomacy of the Islamic Republic in the Persian Gulf region. Journal of Politics, 16, 103-122.(In Persian)
- Gharibabadi, K. (2008). Iran Nuclear Program: Basic Facts. Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. (In Persian)
- Gharibabadi, K. (2009). Nuclear diplomacy of the ninth government, policies and achievements, legal principles and practical policy of the ninth government in international relations. Tehran: Presidential Research and Documentation Center. (In persian)
- HajiMineh, R., & Salehi, A. (2018). A Study of Two Conflicting Discourses between Europe and the United States on Barjam. International

- Relations Research Quarterly, 215-244, (In Persian)
- Hamidzadeh, M. r. (2011). Theory of the time and future research based on the theory of understanding. Strategic Management Studies, 81-101. (In Persian)
- Harati, M. (2012). Recent developments in the Middle East and the future of the Islamic Revolution discourse. World Politics Quarterly, Volume I, Number 2, 213-288. (In Persian)
- Harati, M. (2012). Recent developments in the Middle East and the future of the Islamic Revolution discourse. World Politics Quarterly, No. 2 (Volume 1), 288-213.(In Persian)
- Hashemi, R. (2017). Comparative analysis of the speeches of "Mahmoud Ahmadinejad" and "Hassan Rouhani" regarding the nuclear case of the Islamic Republic of Iran. Unpublished Master Thesis, Faculty of Communication Sciences and Media Studies, Islamic Azad University, Central Tehran Branch. (In Persian)
- Hunter, T. (2010) Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era. California: Greenwood.
- Inayatullah, S. (2007) Questioning the Future (Methods and Tools for Organizational and Societal Transformation). New Taipei: Tamkang University.
- Jahanpour, F. (2007). Chronology of Iran's Nuclear Programme, 1957- 2007. Retrieved from Oxford Research Group: <http://www.oxfordresearchgroup.org.uk>
- Khademi, M., & Gholamreza, S. (2018) Country Report 2018 Bertelsmann Stiftung Foundation (BTI) Change Index on Iran.(In Persian)
- Khashei, R (2012) Travel to the future: Future research, concepts, principles and methods. Tehran: Media Art Publications.
- Kerr, P. (2017). Iran's Nuclear Program: Status. Congressional Research Service.
- Kerr, P. K. (2017) .Iran's Nuclear Program: Status. CRC Reports (Congressional Research Service).
- Kibaroglu, M. (2007). Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective and the Attitude of the West. Middle Eastern Studies, 43. Retrieved from <http://www.mustafakibaroglu.com>
- Kibaroglu, M. (2007) .Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective and the Attitude of the West. Middle Eastern Studies.

- Mietzner, D. R. (2005). Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *Int. J. Technology Intelligence and Planning*, Vol. 1, No. 2.
- Mietzner, D., & Reger, G. (2005). Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *Technology Intelligence and Planning*.
- Mousavian, H. (2019) Iran didn't ask for this crisis, but it won't stand for Trump's bullying. *The Guardian*: <https://theguardian.com/>
- Mousavian, S. (2015). *The narrative of the nuclear crisis; The unspoken words of a diplomat*. Tehran: Tisam Publications.
- Najafi, R., Simber, S., & Pir Mohammadi, S. (2018) US nuclear policy approaches to the Islamic Republic of Iran based on the documents of the Nuclear Status Review Report (2018-2001). *Journal of Defense Policy*, Year 26, No. 103, 123-150.
- Nefur (2000) *The Art of Sanctions: An Inside View*. Translated by the Department of Translators, Parliamentary Research Center.
- Neuman, I., & Overland, E. (2004) *IR & Policy planning: The Method of Perspectivist Scenario Building*. *International Studies Perspectives*, 258-277
- Olivier, S. (2008). *Reading the Future, Asian Development*. Retrieved from www.adb.org/knowledgesolutions
- Paul Craig, R. (2018, Jan 29). *Trump's Foreign Policy Is In Service To Israel*. Retrieved from *Foreign Policy Journal*: <https://foreignpolicyjournal.com/2018/01/29/trumps-foreign-policy-is-in-service-to-israel>
- Perben, d & Dogol, l (2018), the US withdrawal from Vienna Agreement on Iran's nuclear program is a contradictory legal situation. France: (Club des juristes)
- Rikkonen, P. (2005). Utilization of alternative scenario approaches in defining the policy agenda for future agriculture in Finland. *Turku School of Economic and Business administration, HELSINKI*, 6-30.
- Salehi, A., Dehshiri, M., & Haji Mina, R. (1398). The political-legal nature of the US withdrawal of the UN Security Council. 123-154: *Quarterly Journal of Political Strategy*. (In Persian)
- Schoemaker, P. J. (1995). *Scenario Planning: A tool for strategic thinking*. *Sloan Management Review*, 25-40.
- Schwartz, P. O. (1998). *Plotting your Scenarios, in Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios*. New York: 70-71.
- Schwartz, p. (2012). *Art Painting: Planning for the future in a world of*

- uncertainty. (A. Alizadeh, translator) Tehran: Defense Industries Educational and Research Institute.(In Persian)
- Schwartz, P., & Ogilvy, J. (1998). Plotting your Scenarios, in Fahey, L. and Randall, R. Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios , 70-71
- Serrat, O. (2008). Reading the Future. Retrieved from Asian Development Bank: www.adb.org/knowledgesolutions
- Shanoon, N.(2005). Europe and Iran's Perspectives on NonProliferation. Oxford University Press .<https://farsi.euronews.com/>
- Shanoon, N. K. (2019)Europe and Iran's Perspectives on NonProliferation. Oxford University Press.
- Shirazi, A. (2015). Anatomy of the Iran-US nuclear negotiations until the adoption of the UN Security Council Resolution 2231. Journal of International Relations. (In Persian)
- Simbar, R., Pir Mohammadi, S., & Najafi, S. (2019). US nuclear policy approaches to the Islamic Republic of Iran based on the documents of the Nuclear Status Review Report (2001-2018). Journal of Defense Policy, 150-123. (In Persian)
- Strachotta, G. (2014, November 21). Probable, Preferred, Plausible and Possible Futures. Retrieved from deftarchitects: [http://www.deftarchitects.com/articles/ Probable,Preferred,Plausible&Possible Futures-ArchitectVictoria.pdf](http://www.deftarchitects.com/articles/Probable,Preferred,Plausible&PossibleFutures-ArchitectVictoria.pdf)
- Voros, J. (2003). A generic foresight process framework. Foresight, 10-12.
- Voros, J. (2003, 1 June) A generic foresight process framework, emerald insight: <https://www.emerald.com>
- Zarif, J (2019) Dr. Zarif tweeted about Iran's fifth step in reducing Barjam obligations. Recovery from the Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran: <https://mfa.gov.ir/>

Exclusive interview (In Persian)

- Ahmadi, Kourosch (2019), Ministry of Foreign Affairs.
- Athari, Assadollah (2020), Islamic Azad University, Takestan Branch.
- Alaei, Mehdi (2020), Ministry of Foreign Affairs.
- Babri Gonbad, Sakineh (2020), Islamic Azad University, North Tehran Branch.
- Barzegar, Kayhan (2018), Middle East Strategic Studies Research Institute.
- Ben Habib, Silla (2020), Internet Interview, Yale University, USA.

- Pisureh, Farshad (2019), Radio and Television Organization.
- Jokar, Mohammad Saleh (2020), Islamic Consultative Assembly.
- HajiMineh, Rahmat (2020), Islamic Azad University. East Tehran Branch.
- Dehshiar, Hossein (2020), Allameh Tabatabai University.
- Dehshiri, Mohammad Reza (2019), Faculty of International Relations, Ministry of Foreign Affairs.
- Dehghani, Reza (2019), Faculty of World Studies, University of Tehran.
- Dehghani, Gholam Hossein (2019), Ministry of Foreign Affairs.
- Sanaei, Ardeshir (2019), Islamic Azad University, Central Tehran Branch.
- Shafiee, Nozar (2020), Islamic Azad University, North Tehran Branch.
- Araqchi, Seyed Abbas (2019), Ministry of Foreign Affairs.
- Asgarkhani, Abu Mohammad (2020), University of Tehran.
- Enayatullah, Soheil (2020), Internet Interview, Tomkang University, Taiwan.
(In English)
- Ghorbanavoghli, Javid (2019), Ministry of Foreign Affairs of Iran
- Ghorbani Sheikh Nashin, Arsalan(2020), Kharazmi University.
- Ghahramanpour, Rahman (2020), University of Tehran.
- Kamalvandi, Behrooz (2019), Atomic Energy Organization of Iran.
- Glenn C. (2020), Internet Interview, Millennium Research Institute. (In English)
- Mottaghi, Ebrahim (2019), University of Tehran.
- Mohabali, Qasim (2020), Ministry of Foreign Affairs.
- Motaharnia, Mehdi (2020), Islamic Azad University, Qom Branch.
- Mofidi Ahmadi, H (2020), Middle East Strategic Studies Research Institute.
- Maki, Morteza (2020), Ministry of Foreign Affairs.
- Mousavian, Seyed Hossein (2018), Internet interview.
- Mirkoushesh, Amir Houshang (2020), Iranian Political Science Association.
- Nasiri, Qadir (2020), Kharazmi University.
- Nemati, Behrooz (2019), Islamic Consultative Assembly.
- Hermidas Bavand, Davood (2020), Islamic Azad University, South Branch.